

Tarih Araştırmaları VI

Editör

Ahmet GÖZLÜ

Aydın EFE

© Copyright 2022

Bu kitabın, basım, yayın ve satış hakları Akademisyen Kitabevi A.Ş.'ne aittir. Anılan kuruluşun izni alınmadan kitabın tümü ya da bölümleri mekanik, elektronik, fotokopi, manyetik kayıt ve/veya başka yöntemlerle çoğaltılamaz, basılamaz, dağıtılamaz. Tablo, şekil ve grafikler izin alınmadan, ticari amaçlı kullanılamaz. Bu kitap T.C. Kültür Bakanlığı bandrolü ile satılmaktadır.

ISBN

978-625-8299-88-5

Kitap Adı

Tarih Araştırmaları VI

Editörler

Ahmet GÖZLÜ

ORCID iD: 0000-0001-7146-3932

Aydın EFE

ORCID iD: 0000-0001-6178-9904

Yayın Koordinatörü

Yasin DİLMEN

Sayfa ve Kapak Tasarımı

Akademisyen Dizgi Ünitesi

Yayıncı Sertifika No

47518

Baskı ve Cilt

Vadi Matbaacılık

Bisac Code

HIS000000

DOI

10.37609/akya.2117

GENEL DAĞITIM

Akademisyen Kitabevi A.Ş.

Halk Sokak 5 / A Yenışehir / Ankara

Tel: 0312 431 16 33

siparis@akademisyen.com

www.akademisyen.com

ÖNSÖZ

Akademisyen Yayınevi yöneticileri, yaklaşık 30 yıllık yayın tecrübesini, kendi tüzel kişiliklerine aktararak uzun zamandan beri, ticarî faaliyetlerini sürdürmektedir. Anılan süre içinde, başta sağlık ve sosyal bilimler, kültürel ve sanatsal konular dahil 2000'ni aşkın kitabı yayımlamanın gururu içindedir. Uluslararası yayınevi olmanın alt yapısını tamamlayan Akademisyen, Türkçe ve yabancı dillerde yayın yapmanın yanında, küresel bir marka yaratmanın peşindedir.

Bilimsel ve düşünsel çalışmaların kalıcı belgeleri sayılan kitaplar, bilgi kayıt ortamı olarak yüzlerce yılın tanıklarındır. Matbaanın icadıyla varoluşunu sağlam temellere oturtan kitabın geleceği, her ne kadar yeni buluşların yörüngesine taşınmış olsa da, daha uzun süre hayatımızda yer edineceği muhakkaktır.

Akademisyen Yayınevi, kendi adını taşıyan **“Bilimsel Araştırmalar Kitabı”** serisiyle Türkçe ve İngilizce olarak, uluslararası nitelik ve nicelikte, kitap yayımlama sürecini başlatmış bulunmaktadır. Her yıl Mart ve Eylül aylarında gerçekleşecek olan yayımlama süreci, tematik alt başlıklarla devam edecektir. Bu süreci destekleyen tüm hocalarımıza ve arka planda yer alan herkese teşekkür borçluyuz.

Akademisyen Yayınevi A.Ş.

İÇİNDEKİLER

Bölüm 1	Bizans Devri Likya Liman Kentlerinde Horrea Yapıları..... 1 <i>Lale YILMAZ</i>
Bölüm 2	Irak Selçuklularının Son Sultanlarının Karakteristik Özellikleri..... 17 <i>Pınar KAYA TAN</i>
Bölüm 3	Erken Cumhuriyet Dönemi Doktorlarından Hasan Tahsin Bey'in Paris Mektupları: Paris ve Aksaray Halkının Sosyal Yaşantısına Karşılaştırmalı Bir Bakış (1927-1928) 25 <i>Aydın YİĞİT</i>
Bölüm 4	1923-1950 Arası Süreçte Basın ve Basının Gelişmeler Karşısındaki Tutumu 51 <i>Bilal ALTAN</i>
Bölüm 5	Hocalı Soykırımı'ndan 7 Haziran 1992 Cumhurbaşkanlığı Seçimlerine Kadar Azerbaycan'daki Siyasi Çalkantılar..... 81 <i>Fadime TOSİK DİNÇ</i>
Bölüm 6	Ehl-i Rey ve Ehl-i Hadis Ayırıştırmasının Usûl Cihetinden İmkânsızlığı 105 <i>Ayşegül YILMAZ</i>

YAZARLAR

Dr. Öğr. Üyesi Bilal ALTAN

Şırnak Üniversitesi, Rektörlük, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Bölümü
ORCID iD: 0000-0002-0194-3516

Dr. Öğr. Üyesi Fadime TOSİK DİNÇ

Adıyaman Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi AD.
ORCID iD: 0000-0002-8580-5910

Dr. Öğr. Üyesi Pınar KAYA TAN

Kırklareli Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Ortaçağ Tarihi AD.
ORCID iD: 0000-0002-7025-399X

Dr. Öğr. Üyesi Lale YILMAZ

Mersin Üniversitesi, Turizm Fakültesi, Turizm Rehberliği Bölümü
ORCID iD: 0000-0002-3767-6499

Dr. Öğr. Üyesi Ayşegül YILMAZ

Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, İslam Hukuku AD.
ORCID iD: 0000-0002-5312-2744

Dr. Öğr. Üyesi Aydın YİĞİT

Akdeniz Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türkiye Cumhuriyeti Tarihi AD.
ORCID iD: 0000-0002-3253-8118

BÖLÜM 1

BİZANS DEVRİ LİKYA LİMAN KENTLERİNDE HORREA YAPILARI

Lale YILMAZ¹

GİRİŞ

Akdeniz kıyılarının liman kuruluşlarına elverişli coğrafi yapısı ve hinterlandında ticareti yapılabilen ürünlerin yetiştirildiği alanların çeşitliliği gibi nitelikleri uluslararası deniz ticaretinin erken devirlerde başlamasını ve gelişmesini sağlamıştır. Tarihin erken devirlerinden başlayarak deniz ulaşımı, nakliye ve ticareti Akdeniz’de karayoluyla karşılaştırıldığında daha güvenli, kısa süreli ve ucuz olduğundan yeğlenmiştir. Bu nedenle Akdeniz, toplumlar arası etkileşimin geliştiği ortak bir alan konumuna ulaşmıştır. Ulaşım ve ticaret gereksinimleri, gemi yapımı ve liman kuruluşlarıyla birlikte denizciliğin rotalar ve liman kentleriyle gelişimi sürmüştür. Akdeniz geniş bir coğrafi alan olarak düşünüldüğünde İspanya’da Katalunya, İtalya’da Cenova ile Venedik limanlarından başlayarak Kuzey Afrika, Anadolu’nun güney kıyılarından Levant kıyılarına uzanan yerel ve uluslararası bir ticaret etkinliğinin geliştiği görülmektedir. Ticari ürünlerin ve satışı gerçekleştiren malların korunması ve saklanması amacıyla gerekli görülen liman yerleşmelerinde depo yapıları inşa edilmiştir.

Bu bölümde öncelikle tahıl ve diğer ürünleri depolama işleviyle Akdeniz kıyılarında inşa edilen horrea yapılarının gelişim süreci özetlenerek Akdeniz ticaretinde önem taşıyan Likya liman kentleri Andriake ve Patara’da inşa edilmiş granarium / horrea yapıları kapsamında bu mimari yapının yeri ve önemi değerlendirilecektir².

AKDENİZ’DE TİCARET VE LİKYA BÖLGESİ

Akdeniz’de başlangıçta Fenikeli ve Yunan denizciler tarafından oluşturulan ve çağlar boyunca kullanılan üç temel deniz rotası mevcuttu. Birinci rota, kuzey yönünde Yunanistan’a, Yunan adalarına ve Korfu Adası’na ulaşmaktaydı. Korfu Ada-

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Mersin Üniversitesi, Turizm Fakültesi, Turizm Rehberliği Bölümü laleyilmaz979@gmail.com

² Bu bölüm, “Bizans Devrinde Likya Bölgesi Liman Yerleşmeleri” başlıklı İÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü tarafından 2015 yılında kabul edilmiş Doktora tezinden üretilmiştir.

Granarium veya horrea yapıları, Akdeniz ticaretinin temel mimari yapıları olarak liman alanlarında temel yapılar olarak varlığını sürdürmüştür. İncelenen iki örnek, Andriake ve Patara horrea yapıları, Roma mimari nitelikleriyle Bizans Devri süresince belirtildiği üzere en az 10.-11. yüzyıllara kadar işlevlerini korumaları nedeniyle önemini yitirmemiştir. Günümüze büyük oranda ulaşan anıtsal mimari nitelikleriyle Anadolu Akdeniz kıyıları için ünik mimari yapı örneği olarak değer taşımaktadır. Özellikle, Andriake horrea yapısının restore edilerek müze olarak ziyarete açılması kültürel mirasın korunması açısından örnek teşkil etmektedir.

Anadolu'da konu alınan Roma ve Bizans devirlerine ait yapıların korunmasının ve restorasyonunun tarihi Akdeniz ticareti kapsamında uluslararası kültürel değerlerin etkileşimi ve aktarımını sağlaması bakımından yararlı olacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- Andriake Granarium. [kulturenvanteri.com https://kulturenvanteri.com/yer/andriake-granarium/#16/36.225864/29.955549](https://kulturenvanteri.com/yer/andriake-granarium/#16/36.225864/29.955549), (Erişim Tarihi: 20.08.2022)
- Aslan, E. (2012). Kekova Bölgesi Sualtı Araştırmaları "Aperlai Limanı". K. Dörtlük, T. Kahya, R. Boyraz Seyhan, T. Ertekin (Eds.) içinde *Uluslararası Genç Bilimciler Buluşması I: Anadolu Akdeniz Sempozyumu 04-07 Kasım 2009*, Antalya: Suna-İnan Kırac Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü
- Avramea, A. (2002). Land and Sea Communications, Fourth-Fifteenth Centuries. Angeliki E. Laiou (Ed.) içinde *The economic history of Byzantium from the seventh through the fifteenth century* (pp. 57-90), Washington: Dumbarton Oaks
- Barnes, C.H.L. (2006). *The Ferries of Tenedos*, Zeitschrift für Alte Geschichte, (55) 6, 167-177
- Bayburtluoğlu, C. (2004). *Lykia*. İstanbul: Suna-İnan Kırac Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü
- Blakely, J. A. (1988). Ceramics and Commerce: Amphorae from Caesarea Maritima. *Bulletin of the American Schools of Oriental Research*, 271, 31-50
- Borchhardt, H. J. (1975). Myra: Eine Lykische Metropole in antiker und byzantinischer Zeit. Berlin: Gebr. Mann Verlag
- Braudel, F. (1990). *Akdeniz mekan ve tarih*. N. Erkut (Çev.), İstanbul: Metis Yayınları
- Cavalier, L. (2007). Horrea D'Andriaké et Patara: Un nouveau type d'édifice fonctionnel en Lycie à l'époque impériale. *Revue des études anciennes* (109) 1, 51-65
- Cheyne, J.-C. (1999). Un aspect duravitallement du Constantinople aux Xe-XIes. *Studies in Byzantine Sigillography* 6, 1-26
- Constantinus Porphyrogenitus. (1830). *De ceremoniis aulae Byzantinae*. J. Reiske (Ed.) Bonnae: Weber
- Çevik, N. (2017). Andriake Likya Uygarlıkları Müzesi. *Deniz Kuvvetleri Komutanlığı, Ulusal Müzecilik Sempozyumu Bildirileri, Türkiye'de Müzecilik: Yeni Kavram ve Uygulamalar* içinde (ss. 18-29), İstanbul
- Çevik, N. & Bulut, S. & Aygün, A. & Çömezoğlu Uzbek, Ö. (2017). Myra and Andriake Excavations of 2016 (2016 Yılı Myra ve Andriake Kazıları). *ANMED*, 15, 67-75
- Çevik, N. & Bulut, S. & Tıbikoğlu, H. O. & Özdilek, B. & Aygün, Ç. A. (2011). Myra ve Andriake Kazıları 2009: İlk Yıl. Toy, A. N., Dönmez, H., Ötgün, Ö. (Yay.Haz.) içinde 32. *Kazı Sonuçları*

Tarih Araştırmaları VI

- Toplantısı I* (ss. 403-420). Ankara: TC Kùltür ve Turizm Bakanlığı
- Çevik, N. (2010). Myra ve Limanı Andriake Kazıları Başlarken Ön-Düşünceler. *Arkeoloji ve Sanat*, 134, 53-82
- Duggan, T.M.P. (2005). Supplementary Data to be Added to the Chronology of Plague and Earthquakes in Antalya Province and Earthquakes in Antalya Province and in Adjacent and Related Areas. *ADALYA*, VIII, 357-398
- Forma Urbis Romae, <https://formaurbis.stanford.edu/docs/FURmap.html>, (Erişim Tarihi: 16.08.2022)
- Foss, C. (1994). The Lycian coast in the Byzantine age. *Dumbarton Oaks Papers*, 48, 1-52, <http://www.jstor.org/stable/1291721>
- Foss, C. (1996). Cities and Villages of Lycia in the life of Saint Nicolas of Zion. *Cities, Fortresses and Villages of Byzantine Asia Minor* içinde (pp. 303-337), Aldershot, Hampshire: Varorium
- Gülbay, O. (2009). *Anadolu'da İmparator Hadrianus Dönemi İmar Faaliyetleri*. Yayınlanmış Doktora Tezi, İzmir
- Hellenkemper, H. & Hild, F. (2004). Lykien und Pamphylien. Teil 2, Wien: Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften
- Hohlfelder R. L. (2005). Aperlae in Lycia: Ancient Maritime Life beyond the Great Harbors. *Classical Ireland*, 12, 13-30
- Horrea.(2022).<https://onlinelibrary.wiley.com/doi/full/10.1002/9781444338386.wbeah06165.pub2> (Erişim tarihi: 15.08.2022)
- Işık, F. (2000). *Patara: The History and Ruins of the Capital City of Lycian League*. M. Çobanoğlu (Çev.), Antalya: Universal Holding
- Işık, F. (1991). Patara, Dünü, Bugünü ve Geleceği. 29. *Türk Arkeoloji Dergisi*, 23, 35-69.
- Işık, F. & Yılmaz, H. (1990). Patara 1988. içinde XI. *Kazı Sonuçları Toplantısı II*, (ss. 1-21), Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Janin, R. (1950). Les Ports de Constantinople sur la propontide. *Byzantion*, 20, Actes du VIIe congrés études Byzantines Bruxelles 1948, 73-79, <https://www.jstor.org/stable/44168672> (Erişim tarihi: 19.08.2022)
- Laiou, A. E. (2002). The Byzantine economy: an overview. Angeliki E. Laiou (Ed.), *The Economic History of Byzantium From the Seventh through the Fifteenth Century* içinde (pp. 1145-1164). Washington: Dumbarton Oaks
- Lefort, J. (2002). The rural economy, seventh-twelfth centuries. Angeliki E. Laiou (Ed.), *The Economic History Byzantium From the Seventh through the Fifteenth Century* içinde (pp. 231-314). Washington: Dumbarton Oaks
- Magdalino, P. (2000). The maritime neighborhoods of Constantinople: commercial and residential functions, sixth to twelfth centuries. *Dumbarton Oaks Papers*, 54, 209-226
- Mergen, Y. (2011). *Olympos Antik Kentinin Orta Çağ Dönemi Dokusu ve Likya Bölgesi Açısından Önemi*. İzmir: Yayınlanmamış Doktora Tezi
- Murray, W. M. (1995). Ancient Sailing Winds in the Eastern Mediterranean: The Case for Cyprus. Nicosia, V. Karageorghis, D. Michaelides (Ed.), *Proceedings of the International Symposium: Cyprus and the Sea* içinde (pp. 33-43). Cyprus: University of Cyprus
- Müller-Wiener, W. (2003). *Bizans'tan Osmanlı'ya İstanbul Limanı*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları
- Öner, E. (1997). Eşen Ovası'nın Alüvyal Jeomorfolojisi ve Likya Antik Kentleri", A. Ü. *Türkiye Coğrafyası ve Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, 6, 203-242.
- Patrich, J. (2011). Warehouses and Granaries in Caesarea Maritima. *Studies in the Archaeology and History of Caesarea Maritima*, Leiden: Brill
- Procopius (1961). *History of the Wars*, H. B. Dewing (Çev.), 7, Cambridge: Harvard University Press
- Raban, A., Hohlfelder, R. L. (1981). The ancient harbors of Caesarea Maritima. *Archaeology*, (34) 2, 55-60
- Rickman, G. (1971). Roman Granaries and Store Buildings. Cambridge: Cambridge University Press

Tarih Araştırmaları VI

- Strabon (2009). *Antik Anadolu Coğrafyası (Geographika: Kitap XII-XIII-XIV)*. A. Pekman (Çev.), 6. bs., İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları
- Şahin, S. (2011). *Stadiasmus Patarensis Likya Eyaleti Roma Yolları*, İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları
- Theophanes (1982). *The Chronicle of Theophanes*, H. Turtledove (Çev.), Philadelphia: University of Pennsylvania Press
- Ward-Perkins, J. (1980). The Marble Trade and Its Organization: Evidence from Nicomedia. *Memoirs of the American Academy in Rome: Studies in Archaeology and History*, 36, 325-338
- Waschmann, S. (1998). *Sea going ships and seamanships in the Bronze Age Levant*. London: Texas A & M University Press, Chatham Publications
- Vann, R. L., Hohlfelder R. L. (1998). "Survey of Classical Harbours in Turkey The 1996 Season at Aperlae in Lycia", 15. *Araştırma Sonuçları Toplantısı II* içinde (ss. 423-435), Ankara: TC Kültür Bakanlığı Yayınları
- Zimmerman, M. (1992). Die lykischen Häfen und die Handelswege im östlichen Mittelmeer, *Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik*, 92, 201-217

BÖLÜM 2

IRAK SELÇUKLULARININ SON SULTANLARININ KARAKTERİSTİK ÖZELLİKLERİ¹

Pınar KAYA TAN²

GİRİŞ

Tarihî seyir içerisinde Selçuklu hanedan mensupları tarafından kurulan bir takım devletler olmuştur. Irak Selçuklu Devleti (511-590/1118-1194) bu şekilde teşekkül eden devletlerden biridir. Büyük Selçuklu coğrafyasının batısında Hemedan merkezli olarak hüküm süren Irak Selçukluları aynı zamanda Büyük Selçukluların Orta ve Batı İran topraklarında devamı niteliğindeki son Selçuklu Devleti özelliğini taşımaktadır. Daha ziyade Büyük Selçukluların kudretli sultanı Muhammed Tapar'ın (498-511/1105-1118) oğulları ve torunlarının hükümrانlığında uzun bir süre İran'daki Selçuklu varlığını devam ettiren devletin son sultanları ise Arslanşah b. I. Tuğrul (556-571/1161-1176) ve II. Tuğrul b. Arslanşah (571-590/1176-1194) olmuştur. Bu çalışmada Irak Selçuklularının son hükümdarlarının siyasî faaliyetleri ve gerçekleştirdikleri iç ve dış mücadelelerinden ziyade onların karakteristik özellikleri, yetenek ve ilgi alanları, sosyal hayatları üzerinde durulmuştur. Hükümdarların tarihî şahsiyetlerinin yanı sıra kişisel özellikleri incelemeye tabi tutulmuştur. Böylece döneme etki eden Selçuklu sultanlarına haiz nitelikler tespit edilerek onların yaşayış biçimlerine bir nebze de olsa ışık tutulacaktır.

SULTAN ARSLANŞAH B. I. TUĞRUL'UN KARAKTERİSTİK ÖZELLİKLERİNE DAİR KAYNAKLARIN VERDİĞİ BİLGİLER VE TESPİTLER

Irak Selçuklu Sultanı Arslanşah b. I. Tuğrul iyi huylu, gayret ve hamiyet sahibi, utan-
gaç mizaçlı bir hükümdardı. Geç öfkelenir ve karşısındaki hatalı kişileri çabucak
affederdi. Hatta rivayete göre hizmetindeki hiçbir görevli ondan cefa yada kötülük
görmemiş, istek sahibi olan hiç kimse onun dilinden hayır sözünü duymamış, hiçbir
suçlu da sultan tarafından azarlanmamıştı.³ Sultan Arslanşah ve her daim sultanın

¹ Bu çalışma Pınar Kaya tarafından Prof. Dr. Abdülkerim Özaydın danışmanlığında İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde 2017 yılında tamamlanmış olan *Arslanşah ve II. Tuğrul Dönemi Irak Selçukluları Tarihi* (1161-1194) adlı doktora tezinden üretilmiştir.

² Dr. Öğr. Üyesi, Kırklareli Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Ortaçağ Tarihi AD., pinarkaya@klu.edu.tr

³ Zahirüddin-i Nisâbü'rî, 2004: 104; Râvendî, 1999, II: 269; Reşidüddin Fazlullâh-ı Hemedânî, 2010: 245; el-Yezdî, 1909: 147.

tanı diğer cihan hükümdarlarına benzer şekilde adalete önem veren, merhametli, cesur, yardımsever olmakla birlikte onları belirgin şekilde önceki hükümdarlardan ayıran farklı şahsî niteliklere de sahiptirler.

Sultan Arslanşah'ın süse, gösterişe ve şatafata merakı ve bunu merasimlerinden, sofrasına, av toplantılarından giyim kuşamına kadar hayatının her anında uygulaması onun ayırt edici karakteristik özelliklerdendir. Hatta sultan bu noktada zaman zaman eleştirelecek derecede ileriye gitmiş devlet ekonomisini sıkıntıya sokacak şekilde israf ve masraf etmiştir. Sultan II. Tuğrul'un ise üstün cesareti, ölene kadar harbe devam edip asla kaçmayı düşünmemesi nitekim bunun sonucu olarak savaş meydanında öldürülmesi dikkati çekmektedir.

KAYNAKÇA

- Ahmed b. Mahmûd. (1977). *Selçuk-Nâme*. haz. Erdoğan Merçil. İstanbul: Tercüman Yay. II.
- Avfi. (1906). *Lübâbü'l-elbâb*. nşr. E. G. Browne, Mirza Muhammed. Leiden. I.
- Chitsaz, M. R. (1389 hş.). *Târih-i Pûşak-ı İranîyân*. Tahran.
- Cüveynî. (2013). *Tarih-i Cihan Güşa*. Türkçe trc. Mürsel Öztürk. Ankara: TTK.
- Devletşah-ı Semerkandî. (2011). *Tezkiretü's-şuarâ*. Türkçe trc. N. Lugal. *Şair Tezkireleri*. İstanbul: Pinhan Yayıncılık.
- Hacıgökmen, M. A. Selçuklularda Av Merasimleri ve Emir-i Şikarlar. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 43, (2018), 325-339.
- Hamdullah el-Müstevfi. (2018). *Târih-i Güzide*. Türkçe trc. Mürsel Öztürk. Ankara: TTK.
- Hândmîr. (1353 hş.). *Habîbü's-siyer fî ahhârî efrâdi'l-beşer*. nşr. Muhammed Debîr Siyâkî. Tahran. II.
- Hartmann, A. (1975). *An-Nâsir li-Dîn Allâh: 1180-1225 Politik Religion Kultur in der Spaeten Abbasidenzeit*. Berlin-New York.
- el-Hüseynî. (1943). *Ahhârü'd-Devleti's-Selçukiyye*. Türkçe trc. N. Lugal. Ankara: TTK.
- İbnü'l-Esir. (1987). *el-Kâmil fi't-târih*. Türkçe trc. Abdülkerim Özyayın. İstanbul: Bahar Yayınları. XI.
- Kanar, M. Şâhnâme. *TDV İslâm Ansiklopedisi (DİA)*. XXXVIII (2010), 289-290.
- Kaya, P. (2017). *Arslanşah ve II. Tuğrul Dönemi Irak Selçukluları Tarihi (1161-1194)*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Köymen, M. A. Son Irak Selçukluları Hükümdarı II. Tuğrul ve Zamanı. *Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Araştırma Dergisi*, 13 (1985), 215-234.
- Merçil, E. (2011). *Selçuklular'da Saraylar ve Saray Teşkilatı*. İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayınları.
- Merçil, E. Selçuklular'da Av. *Selçuk Üniversitesi Selçuklu Araştırmaları Dergisi*, 8 (2018), 136-146.
- Mîrhând. (1339 hş.). *Ravzatü's-safâ' fî şireti'l-enbiyâ' ve'l-mülûk ve'l-hulefâ'*. Tahran. IV.
- Özyayın, A. Nevbet, *DİA*, XXXIII (2007), 38-41.
- Özgüdenli, O. G. Büyük Selçuklu Sultanlarına Ait Farsça Şiirler. *Marmara Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, I: 2 (2014), 39-67.
- Râvendî. (1999). *Râhatü's-Sudûr ve Âyetü's-Sürûr*. Türkçe trc. Ahmed Ateş. *Râhat-üs-Sudûr ve Âyet-üs-Sürûr (Gönüllerin Rahatı ve Sevinç Alâmeti)*. Ankara: TTK. II.
- Reşîdüddin Fazlullâh-ı Hemedânî. (2010). *Câmi'u't-tevârih*. Türkçe trc. E. Göksu-H. H. Güneş, *Camî'u't-Tevârih, Selçuklu Devleti*. İstanbul: Selenge Yay.
- Şebânkârei. (1376 hş.). *Mecma'u'l-Ensâb*. nşr. Mir Haşim Muhaddis. Tahran.
- el-Yezdi. (1909). *el-Urâza fî'l-hikâyeti's-Selçukiyye*. nşr. K. Süsseim. Leiden.
- Zahirüddin-i Nisâbüri. (2004). *Selcûknâme*. nşr. A. H. Morton, Londra.

BÖLÜM 3

ERKEN CUMHURİYET DÖNEMİ DOKTORLARINDAN HASAN TAHSİN BEY'İN PARİS MEKTUPLARI: PARİS VE AKSARAY HALKININ SOSYAL YAŞANTISINA KARŞILAŞTIRMALI BİR BAKIŞ (1927-1928)

Aydın YİĞİT¹

GİRİŞ

Önemli bir anlatım biçimi olmanın yanı sıra insanların birbirleriyle iletişim kurmalarını da sağlayan mektuplar (Donbay, 2011: 84), insanlar arasındaki toplumsal ilişkilerden, sosyal ve bireysel sıkıntılarla ilgili fikir alışverişinde bulunma ihtiyacından doğmuştur. Birbirlerinden ayrı düşen insanların, gördüklerini anlatma, duygu ve düşüncelerini geride kalanlarla paylaşma gereksinimini karşılamak üzere kullanılmıştır. Bu sebepten başlangıçta sadece iletişimsel bir işlev gördüğü söylenebilir. Ancak zamanla bu fonksiyonu değişmiş ve insanoğlunun düşünsel ve duygusal birikimini sağlayan bir araç haline gelmiştir (Bozkurt, 1995: 497).

“Özel” ve “resmî” olmak üzere iki gruba ayrılan mektupların, resmî nitelikte olanları, kamu kurum/kuruluşları ile özel kurum/kuruluşlar arasında yapılan veya kendi içlerinde yaptıkları yazışmalardır. Özel mektuplar ise aile, akraba, arkadaş veya meslektaşlar arasında yapılan ve siyasî, tarihî, dinî, ahlakî, felsefî ve estetik gibi birçok farklı konu hakkında kaleme alınan yazılardır. Daha detaylı bir tasniflemeye göre ise, “özel mektuplar”, “edebî mektuplar”, “iş mektupları”, “resmî mektuplar” ve “açık mektuplar” olmak üzere beş kategoriye ayrılmıştır (Başoğuz, 2010: 21-22, 35; Donbay, 2011: 84-85). Bilhassa son tasniflemeye yer alan ve konumuz açısından önem arz eden “açık mektuplar”ın en önemli özelliği, “*basın aracılığıyla ilgiliye veya ilgililere bildirilmesidir*” (Donbay, 2011: 84). Verilmek istenilen mesaj veya bilginin kamuoyuna duyurulması, toplumsal sıkıntı ve sorunların yetkililere iletilmesi amacıyla basında yer alan metinlerdir (Karataş, 2001: 282). Bu yönüyle diğer mektup türlerinden ayrılmaktadır.

Diğer taraftan Orhan Okay'ın belirttiği gibi, “... tarihî, içtimaî, askerî, siyasî, dinî-tasavvufî, fikrî-felsefî ve edebî konularda dönemlerine, kişilere, kişiler arasındaki

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Akdeniz Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türkiye Cumhuriyeti Tarihi AD., aydinyigit@akdeniz.edu.tr

ta olmak üzere yetişkinler için de gerek duyulan ve bahsedilen şekliyle örneklerine ancak günümüzde tanık olabildiğimiz şehirlerdeki modern park ve bahçelere, velhasıl toplumsal fayda sağlayacak birçok tesis ve olanağa merkezi hükümetin sağladığı imkanlarla halkın, belediyelerin ve varlıklı kişilerin vereceği desteğin birleşmesi neticesinde daha kolay ve hızlı ulaşılabileceği belirtilmiştir. Dolayısıyla Tahsin Bey'in görüş ve önerileri, sadece yaşadığı döneme değil yüzyıl öncesinden bugüne de ışık tutan tarihe düşülmüş notlar olarak değerlendirilebilir.

Tüm bu unsurların hayata geçirilmesi ise ancak toplumun ortak hedefler doğrultusunda birlikte hareket etme “*bilinci*”ne sahip olmasıyla mümkün olabilecektir. Bu yüzden her şeyden önce eğitime önem verilerek sürekli yenilenen, gelişime açık, muhtemel gereksinimlerini zamanı gelmeden tespit edip tedbirini önceden alan şuurlu bir toplumun yaratılması gerekmektedir.

Diğer taraftan söz konusu öngörüler, günümüzde, “*malumun ilamı*” şeklinde değerlendirilip, herkesçe bilinen gerçeklerin ifadesi biçiminde de yorumlanabilir. Lakin tarihe tersten bakıldığında, söz konusu tespitlerin, günümüzdeki eksiklikler, ihtiyaçlara cevap vermeyen veya vermekte yetersiz kalan hususlar olduğu görülür. Bir asır önce dile getirilen, hatta çözümleri dahi sunulan bu eksiklikler/sorunlar, ironik bir şekilde, yüzyıldır bilinmesine karşın gerçekçi ve kalıcı bir biçimde çözüme kavuşturulamamış, nihayete erdirilememiştir. Bu durum, bireysel ve toplumsal anlamda çok fazla çaba gösterilmediğini, yeterince ilerleme kat edilmediğini ve istenilen düzeye bir türlü ulaşılmadığını, dolayısıyla Avrupa medeniyetinde olduğu gibi gelişimi, ilerlemeyi ve kalkınmayı esas alan ortak bir şuur ve iradenin hâlâ oluşmadığını ortaya koymaktadır. Kısacası, Tahsin Bey'in deyimiyle yıllar hatta neredeyse tam bir yüzyıl kaybettiğimizin açık göstergesidir bu tespitler.

KAYNAKÇA

- Administration générale de l'Assistance publique à Paris (1914). *Inauguration du dispensaire Léon-Bourgeois 12 décembre 1913*, (16.06.2022 tarihinde <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k57751527/f1.item.r=inauguration%20du%20dispensaire%20L%C3%A9on-Bourgeois%20en%201913> adresinden ulaşılmıştır).
- Akay M. O., Mektup, Türk Edebiyatı. *TDV İslam Ansiklopedisi*, Ankara 2004, 29: 17-18.
- Aksaray Vilayet Gazetesi (AVG), Aksaray Vilâyet Gazetesi Müdüriyet-i Aliyyesine, 22 Kânunuevvel 1926, 2.
- Alisha G, Metin M, Pnömotoraks. *Güncel Göğüs Hatalıkları Serisi 2015*, 2015, 3 (3), 390-396. Doi: 10.5152/gghs.2015.074
- Alp, A. (2010). Tüberküloz Basili ve Özellikleri. Hayati Bilgiç & Mehmet Karadağ (Ed.), *Tüberküloz içinde* (s. 48-51). İstanbul: Aves Yayıncılık.
- AVG, Kasaba Haberleri. 27 Teşrinievvel 1926, 3.
- AVG, Meclis-i Umûmî. 9 Mart 1927, 1.
- AVG, Vedâ. 6 Temmuz 1927, 4.
- AVG, Paris Mektupları: Altmış Santimde Toplanan Kudretler. 14 Mart 1928, 4.

Tarih Araştırmaları VI

- AVG, Hastane Dahiliye Tabibi. 16 Birinciteşrin 1929, 2.
- AVG, Ser Tababet. 4 Birinci Kânun 1929, 1.
- AVG, Tahsin Bey. 18 Eylül 1929, 2.
- Bariş, Y. İ. (2010). Dünyada Tüberkülozun Tarihçesi. Hayati Bilgiç & Mehmet Karadağ (Ed.), *Tüberküloz içinde* (s. 1-16). İstanbul: Aves Yayıncılık.
- Başoğuz, F. (2010). *Bir Yazınsal Tür Olarak Mektup ve Türkçe Derslerindeki İşlevselliği*. Elazığ: Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türkçe Eğitimi Anabilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Bozkurt, F. (1995). *Türkiye Türkçesi*. İstanbul: Cem Yayınevi.
- Doktor Hasan Tahsin, Paris Mektubu Leon Burjuva Dispanserinde Gördüklerim. AVG, 18 Temmuz 1928: 2-3.
- Doktor Hasan Tahsin, Paris Mektubu Leon Burjuva Verem Dispanserinde Geçen Günlerim-Gördüklerim. AVG, 2 Mayıs 1928: 1-2.
- Doktor Tahsin, Paris Mektubu Neşvünema-yı Etfal Üzerine Bahçelerin Tesiri. AVG, 3 Teşrinievvel 1928: 2-3.
- Doktor Tahsin. Paris Mektubu: Bahçelerin Neşvüneması Etfal Üzerine Tesiri. AVG, 14 Teşrinisani 1928: 3.
- Doktor Tahsin. Paris Mektupları Lisan İhtiyacı. AVG, 25 Kânunusani 1928: 2-3.
- Doktor Tahsin. Paris Mektupları: Altmış Santimde Toplanan Kudretler. AVG, 21 Mart 1928: 3.
- Donbay, A. Edebiyatımızda “Mektup” Türü ile İlgili Başlıca Çalışmalar. *Erdem*, 2011, 61: 84-101.
- Erkan, L. Tüberkülozun Tarihçesi, Ülkemiz ve Dünyadaki Durumu. *O.M.Ü Tıp Dergisi*, 1996, 13 (4): 291-296.
- Gözler, K. Osmanlı Mülki İdare Sistemi Üzerinde Fransız Etkisi: 1864 ve 1871 Vilayet Nizamnameleri Fransadan mı İktibas Edilmiştir?. *Amme İdaresi Dergisi*, 2019, 52(1): 1-32.
- H.S. Avrupa'ya Gidecek Talebe. AVG, 5 Teşrinievvel 1927, 1.
- Housquains A. A. The Early Clinical Diagnosis of Pulmonary Tuberculosis And The Beginning of The Anti-Tuberculis Crusade in France. *Interstate Medical Journal*, 1914, XXI: 405-420.
- İçke, A. (2018). *Atatürk Dönemi Yurt Dışı Eğitimi (1923-1938)*. Ankara: AKDTYK Araştırma Merkezi Yayınları.
- Karataş, T. (2001). *Ansiklopedik Edebiyat Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Perşembe Kitapları.
- Kılıçaslan, Z. (2010). Tüberküloz Epidemiyolojisi ve Dünyada Tüberküloz. Hayati Bilgiç & Mehmet Karadağ (Ed.), *Tüberküloz içinde* (s. 25-35). İstanbul: Aves Yayıncılık.
- Kocatürk, U. (2000). *Açıklamalı Tıp Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Nobel Tıp Kitabevi.
- Poncelet, S. (2020). *Le dispensaire antituberculeux ou la difficile émergence d'un établissement prophylactique (1901-1943)*. I, Paris: Université Paris I Panthéon-Sorbonne Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Saraç, T. (1999). *Büyük Fransızca-Türkçe Sözlük*. İstanbul: Adam Yayınları.
- Seber, E. Tüberkülozun Dünyası. *ANKEM Dergisi*, 2010, 24 (Ek 2): 52-60.
- Uygun S. (2015). “Messageries Maritimes Vapur Şirketi'nin İstanbul'un Yolcu ve Eşya Taşımacılığındaki Yeri”. *Büyük İstanbul Tarihi*, 7, 492-501, 01.06.2022 tarihinde <https://istanbultarihi.ist/225-messageries-maritimes-vapur-sirketinin-istanbulun-yolcu-ve-esya-tasimaciligindaki-yeri-adresinden-ulasilmistir>.
- Vali Y. Ziya. Alenen Teşekkür. AVG, 16 Birinciteşrin 1929, 2.
- Yüce, A. (2008). Tüberküloz. Çetin Erol (Ed.), *İç Hastalıkları içinde* (s. 1319-1330). C. 1, Ankara: MN Medikal & Nobel.

BÖLÜM 4

1923-1950 ARASI SÜREÇTE BASIN VE BASININ GELİŞMELER KARŞISINDAKİ TUTUMU

Bilal ALTAN¹

GİRİŞ

Belirli zamanlarda çıkan yayınların tamamı, matbuat demek olan basın, *demokratik yönetimlerde kamuoyunu haberdar etme, yönlendirme, bilgilendirme, kamuoyu edinme işleviyle dördüncü bir güç* olarak da nitelendirilmektedir (Parlatır vd., 1998; Mazıcı, 1996). Cumhuriyet basınının ayarlayıcısı, düzenleyicisi konumunda bulunan Mustafa Kemal, basına dair “*Milletin müşterek sesi*” ifadesini kullanırken, ayrıca “*Bir milleti tenvir ve irşatta, bir milletin muhtaç olduğu gıdayı vermekte, hülasa bir milletin hedefi saadet olan istikameti müşterekede yürümesini teminde, basın başlı başına bir kuvvet, bir mektep, bir rehberdir.*” tanımlamasını yapmaktadır (İnuğur, 2005).

Ziya Gökalp'e göre: “*Gazete olmazsa efkâr-ı umumiye olmaz, efkâr-ı umumiye olmazsa milli devlet, milli vatan doğmaz. Gazete her gün her ferdin ayağına giden canlı bir mektebdir.*” (Cumhuriyet, 4 Haziran 1924). Cihad Baban, gazetenin en haklı davaların savunucusu kesilebildiği gibi dalaletle düştüğünde en çirkin iftiraları halkın arasına yayararak zihinleri allak bullak edebileceği düşüncesindedir (Cumhuriyet, 4 Ağustos 1939). Ahmet Emin: “*Günün olaylarıyla ilgili haberleri ve bunlara ait yorumları içeren, bir haftayı aşmayan aralıklarla çok sayıda hazırlanıp basılan ve belirli bir para karşılığında isteyenlere satılan yayın organı*”, Zekeriya Sertel de: “*Gazete bir aynadır. Gazeteci, cemiyeti, bütün istekleri, bütün dertleri ve kederleri bu aynaya yansır.*” tanımlamalarında bulunmuşlardır (İnuğur, 2005).

Basın ile birlikte dikkate alınması gereken önemli hususlardan biri basın özgürlüğüdür. Basın özgürlüğü denildiğinde bu özgürlüğü engellemek veya kısıtlamak isteyen güçlerin varlığına gönderme yapılır. Merkezi otorite bu güçlerin en önemlisidir. Dolayısıyla basın özgürlüğünün gelişiminin seyri için merkezi otorite ile basın arasındaki ilişkileri dikkate almak gerekir. Demokrasinin gelişimi de bu yönde bir seyir izler. Türkiye’de demokrasinin gelişimi ve basın özgürlüğü

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Şırnak Üniversitesi, Rektörlük, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Bölümü, altanbil@gmail.com

ilk birkaç ay, II. Meşrutiyet'in ilanı evresi, I. Dünya Savaşı sonrası, Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası ile Serbest Cumhuriyet Fırkasının kurulması, çok partili sürece geçildiği evre dönüm noktalarını oluşturmuştur. Bu dönüm noktalarında genelde basının iki kanada ayrılarak yoğun tartışmalar içerisine girdiği görülmüştür.

1923-1950 arası süreçte basın önemli yaptırımlarla karşı karşıya kalmıştır. Büyük zorluklar ve sıkıntılarla, hem içeride hem de dışarıdan güçlere karşı bir savaşım verilerek inşa edilen yeni devletin bekasına dair kurucu kadrolar ciddi hassasiyetler taşımıştır. Basının dördüncü bir erk olarak yönlendirici etkisinin olumsuz bir seyir izlemesi temelleri sağlamlaştırılmaya çalışılan devleti sarsabilirdi. Bu yüzden Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren basın denetim altında tutulmuş, tehdit oluşturduğu düşünülen gazete ve dergilere geçici ya da süresiz olarak kapatma, para cezası uygulama, yazarlarına da hapis cezası, sürgün cezası verilmesi yoluna gidilmiştir.

Basının gündeme getirdiği bazı talepler, bunun başta iktidar partisi olmak üzere mevcut olduğu dönemlerde muhalefet tarafından görüşülüp tartışılması bir bakıma demokratik atılımlara zemin hazırlamış, hatta 1946 yılında demokratik düzene geçişte önemli bir rol oynamıştır.

KAYNAKÇA

1. Gazeteler

Alemdar
Anadoluda Yeni Gün
Akşam
Cumhuriyet
Hâkimiyet-i Milliye
İkdam
İrade-i Milliye
İzmir'e Doğru
Peyam
Resmi Gazete
Tanin
Tasvir-i Efkâr
Vatan
Zafer

2. Telif Eserler

Aksın, F. (1998). *Cumhuriyetin 75 Yılı 1923-1953*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
Atatürk, K. (1969). *Nutuk 1920-1927*. Cilt: II. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
Ayhan, B. (2009). *Atatürk ve Basın*. Konya: Palet Yayınları.
Ayhan, B. (2010). Meşrutiyet Döneminde İttihat ve Terakki, Siyaset ve Basın. *İkinci Meşrutiyet Devrinde Basın ve Siyaset*. (Ed. Hakan Aydın). Konya: Palet Yayınları. 43-71.
Baran, T. A. (1999). İstanbul Basınında Cumhuriyetin İlanına Tepkiler ve Yorumlar. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 15 (44), 627-643.
Baykal, H. (1988). Milli Mücadele'de Basın. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 4(11), 471-480.
Çakır H. & Aydın, H. (2010). İkinci Meşrutiyet Dönemi Basın Sansürü. *İkinci Meşrutiyet Devrinde Basın ve Siyaset*. (Ed. Hakan Aydın). Konya: Palet Yayınları. 237-260.

Tarih Araştırmaları VI

- Çavuş, D. (2008). Mustafa Kemal'in Basınla ve Minber Gazetesi İle İlişkisi. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 24(71), 543-556.
- Demir, Ş. (2012). İktidar Basın İlişkilerinin Türkiye'de Görünümü (1918-1960). *The Journal of Academic Social Science Studies*, 5(6), 119-137.
- Ekinci, N. (1997). *Türkiye'de Çok Partili Düzene Geçişte Dış Etkenler*. İstanbul: Toplumsal Dönüşüm Yayınları.
- Girgin, A. (2009). *Türkiye'de Yerel Basın*. İstanbul: Der Yayınları.
- Gürkan, N., (1998). *Türkiye'de Demokrasi'ye Geçişte Basın (1945-1950)*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Güvenir, O. M. (1994). *II. Dünya Savaşı'nda Türk Basını*. İstanbul: Gazeteciler Cemiyeti Yayınları.
- Güz, N. (1993). *Serbest Cumhuriyet Fırkası Sonrası Basında Muhalefet ve 1931 Matbuat Kanunu*, Ankara: Gazi Üniversitesi Yayınları.
- Güz, N. (1995). *Tek Parti İdeolojisinin Yayın Organları Halkevi Dergileri (1932-1951)*. Ankara: Karıyer Matbaacılık.
- İnuğur, M. N. (1992). *Türk Basın Tarihi (1919-1989)*. İstanbul: Gazeteciler Cemiyeti Yayınları.
- İnuğur, M. N. (2005). *Basın ve Yayın Tarihi*. İstanbul: Der Yayınları.
- Kabacalı, A. (1990). *Türkiye'de Basın Sansürü*, İstanbul: Gazeteciler Cemiyeti Yayınları.
- Kabacalı, A. (2000). *Başlangıcından Günümüze Türkiye'de Matbaa Basın ve Yayın*. İstanbul: Literatür Yayınları.
- Karabekir, K. (1969). *İstiklal Harbimizin Esasları*. İstanbul: Türkiye Yayınevi.
- Karpat, K. H. (2010). *Türk Demokrasi Tarihi*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Kaştan, Y. (2006). Türkiye Cumhuriyeti'nde Tek Partili Dönemden Çok Partili Döneme Geçişte CHP'nin Yönetim Anlayışındaki Gelişmeler (1938-1950). *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(1), 123-140.
- Koloğlu, O. (1993). *Türk Basını Kuvayı Milliye'den Günümüze (70. Yılında Cumhuriyet Basını)*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Koloğlu, O. (2006). *Osmanlı'dan 21. Yüzyıla Basın Tarihi*. İstanbul: Pozitif Yayınları.
- Koyuncu, İ. (1997). *Türkiye'de Basın İktidar İlişkisi (1950-1954)*. Yüksek Lisans Tezi. Çanakkale: Çanakkale 18 Mart Üniversitesi.
- Kurtcephe, İ. & Beden, A. (2006). *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi 1*. Ankara: Alp Yayınevi.
- Mazıcı, N. (1996). 1930'a Kadar Basının Durumu ve 1931 Matbuat Kanunu. *Atatürk Yolu Dergisi*, 5 (18), 131-154.
- Önder, M. (1991). Milli Mücadele'nin Gazetesi Hakimiyet-i Milliye Nasıl Çıkarıldı?. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 7(20), 285-302.
- Özkaya, Y. (1985). Milli Mücadele Başlangıcında Basın ve Mustafa Kemal Paşa'nın Basınla İlişkileri. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 1(3), 871-912.
- Özkaya, Y. (1991). Türk Basınında Cumhuriyetin İlanının Öncesi ve Sonrası. *Atatürk Yolu Dergisi*, 3(11), 279-310.
- Parlatır, İ. vd. (1998). *Türkçe Sözlük*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Tevetoğlu, F. (1988). Atatürk'le Okyar'ın Çıkardıkları Gazete: Minber. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*. 5(13), 183-194.
- Topuz, H. (2012). *II. Mahmut'tan Holdinglere Türk Basın Tarihi*, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Tunçay, M. (1999). *Türkiye Cumhuriyeti'nde Tek Parti Yönetiminin Kurulması (1923-1931)*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Türker, H. (2000). *Türk Devrimi ve Basın 1922-1925*. İzmir: Dokuz Eylül Yayınları.
- Yeşilçayır, N. (2011). Çok Partili Döneme Geçiş Sürecinde Türk Basını. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 27 (79), 131-192.
- Yetkin, B. (2010). 1945-1950 Arası Demokratikleşme Sürecinde Basın. *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları Dergisi*, 17-18, 1-38.
- Yıldırım, H. (1992). İrade-i Milliye Gazetesi. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 8(23), 325-330.
- Yılmaz, İ. (2010). Osmanlı İmparatorluğu'nda ve Türk Milli Mücadele Döneminde Basın Faaliyetlerine Bir Bakış. *Atatürk Dergisi*. 1 (5), 56-67.
- Zürcher, E. J. (2010). *Cumhuriyetin İlk Yıllarında Siyasal Muhalefet Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası (1924-1925)*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- tr.wikipedia.org/wiki/Terakkiperver_Cumhuriyet_F%C4%B1rkas%C4%B1 Erişim: 10.07.2021.

BÖLÜM 5

HOCALI SOYKIRIMI'NDAN 7 HAZİRAN 1992 CUMHURBAŞKANLIĞI SEÇİMLERİNE KADAR AZERBAYCAN'DAKİ SİYASİ ÇALKANTILAR¹

Fadime TOSİK DİNÇ²

GİRİŞ

Büyük Selçuklu Devleti döneminde Türk hâkimiyeti altına geçen Karabağ, Azerbaycan'daki Kür ve Aras ırmakları ile Ermenistan sınırları içinde bulunan Gökçe Gölü arasında Ağdam, Terter, Yevlah, Fuzuli, Beylegan, Kubatlı, Cebail, Mingçeçvir, Ağcabedi, Hocavend, Şuşa, Hankendi, Laçın, Kelbecer, Hanlar, Gorus, Akdere, Berde, Zengezur ve Hadrut reyonlarından³ oluşan 18.000 km²'lik bir yüzölçümüne sahip bölgenin ismidir. Azerbaycan ile Ermenistan arasında uzun yıllardır sorun kaynağı olan ve uluslararası camianın da gündeminde uzunca zaman yer etmiş bulunan ve 1920 yılında dillendirilmeye başlanan Dağlık Karabağ (Yukarı Karabağ) ise Karabağ coğrafyasının 4392 km²'lik bir alanını oluşturmaktadır. Bu alanın içerisinde Hankendi merkez olmak üzere Şuşa, Akdere, Hocavend, Askeran rayonları bulunmaktadır. Karabağ toprakları günümüzde Azerbaycan, Ermenistan ve İran topraklarını kontrol edebilecek stratejik bir noktada bulunması nedeniyle jeopolitik öneme sahiptir (Attar, 2005; Aslanlı, 2015).

Sıcak denizlere ulaşma politikasını 18. yüzyılda uygulamaya koyan Çarlık Rusya, 1803-1805 yılları arasında gerçekleştirdiği askeri ve siyasi faaliyetler sonucunda Kafkaslarda hâkimiyet sahasını genişleterek Karabağ Hanlığı'nı tamamen kendi topraklarına bağlamıştır. Ruslar 10 Şubat 1828 tarihli Türkmençay ve 14 Eylül 1829 tarihli Edirne antlaşmaları ile İran ve Doğu Anadolu coğrafyasında yaşayan Ermenileri Dağlık Karabağ'a göç ettirirken burada yaşayan Türkleri de farklı topraklara yerleştirerek, bölgede Türkleri azınlık durumuna düşürmeye çalışmıştır. Rusların bu çabaları günümüze kadar uzanan problemlere zemin hazırlanmış-

¹ Bu çalışma, 2-4 Haziran 2022 tarihleri arasında Bakü'de düzenlenen İNCOS VII Uluslararası Sosyal Bilimler Kongresi'nde özet bildiri olarak sunulan "Hocalı Soykırımı Sürecinde Azerbaycan'daki Siyasi Olayların Türk Basınına Yansıması" başlıklı bildirinin genişletilmiş ve revize edilmiş halidir.

² Dr. Öğr. Üyesi, Adıyaman Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi AD., ftosikdinc@gantep.edu.tr

³ Rayon: Azerbaycan'da ilçeden büyük, ilden küçük idari birimi ifade etmektedir.

talibov'un istifası sonrası ÷lkede gerginlik kısmen de olsa sona ermiş, cepheden g÷zel haberler gelmeye başlamıştır. Ancak cephedeki başarılar uzun sürmemiş ve yoğun Ermeni saldırıları yeniden başlamıştır. Bu arada 7 Haziran'da yapılacak cumhurbaşkanlığı seçiminin en güçlü adayı Ebulfez Elçibey'in cumhurbaşkanı olmaması için Moskova, Tahran ve Azerbaycan içindeki İran ve Rusya yanlıları harekete geçmiş, eski düzenin devamı için Muttalibov'u tekrar iktidara getirme planları yapmışlardır. Muttalibov'u iktidara getirmek için yapılan 6 Mayıs darbesi, alınan askeri önlemler neticesinde başarılı olmamıştır. Fakat bu kez devreye İran girmiş, sözde Ermenistan ile Azerbaycan arasındaki savaşı sona erdirmek için ateşkes girişimlerine başlanmıştır. 8 Mayıs'ta bir ateşkes imzalanmış olmasına rağmen Dağlık Karabağ'da son Azerbaycan toprağı olan şuşa'ya da Ermeniler yoğun bir saldırı başlatmışlar ve şuşa, silah kullanılmadan 9 Mayıs'ta teslim edilmiştir.

şuşa'nın işgali Muttalibov'a tekrar iktidar yolunu açmış ve komünistlerin yoğun olduğu Azerbaycan Yüksek Sovyeti, ÷lkede olağanüstü hal ilan kararı almış ve siyasi faaliyetleri de yasaklamıştır. Yüksek Sovyet, 14 Mayıs'ta Muttalibov'u yeniden cumhurbaşkanlığı görevine getirmiştir. Ayrıca 7 Haziran'da yapılacak olan cumhurbaşkanlığı seçimlerini de iptal etmiştir. Bu gelişmeler üzerine Halk Cephesi lideri Elçibey, halkı sokağa çağırmış ve Yüksek Sovyete de aldığı kararları geri almak için 15 Mayıs saat 15.00'e kadar süre tanımıştır. Yüksek Sovyetin aldığı kararları geri almaması üzerine on binlerce kişi saat 15.00'ten itibaren parlamento binasına doğru yürüyüşe geçmiş, BDT'nin Rus askerleri halkın üzerine ateş açmıştır. Yaklaşık bir saat süren çarpışmalardan sonra parlamento binası ve Cumhurbaşkanlığı konutu ele geçirilmiştir. Böylece Muttalibov'un kısa süren iktidarı halkın darbesi ile sona ermiştir.

Milli ordusu olmayan Azerbaycan'ın Ermenilere karşı aldığı yenilgi iç siyasetinin istikrarsızlaşmasına neden olurken, iç siyasetteki istikrarsızlık da cephede yenilgilerin alınmasına neden olmuştur. Bu sebeple ve son kertede Laçın'ın da Ermenilerin eline düşmesi ile birlikte Azerbaycan, Dağlık Karabağ topraklarını tamamen kaybetmiş. Dağlık Karabağ Ermenistan ile birleşmiştir. Cephede olumsuzluklar yaşanıırken 7 Haziran'da seçimler yapılmış ve Azerbaycan Halk Cephesi'nin lideri Ebulfez Elçibey Cumhurbaşkanı seçilmiştir.

KAYNAKÇA

1. Gazeteler

Arcayürek, C. (16.05.1992). Kutu İçinde Kutu. *Cumhuriyet*.

Arslan, A. A. (14.05.1992). ABD'nin Bakü Büyükelçisi Finn: Azerbaycan'da iç harp çıkabilir. *Türkiye*.

Tarih Araştırmaları VI

- Arvas, M. (06.03.1992). Karabağ'da askerler saf değiştiriyor. *Türkiye*.
- Arvas, M. (07.03.1992). Muttalibov istifa etti. *Türkiye*,
- Arvas, M. (08.03.1992). Azeriler karşı harekâta. *Türkiye*.
- Arvas, M. (09.03.1992). Ermenilerin gözü korktu. *Türkiye*.
- Avrasya ile yakın ilişki. (04.05.1992). *Cumhuriyet*.
- Azerbaycan yönetimi sertleşiyor. (08.03.1992). *Cumhuriyet*.
- Azerbaycan 7 Haziran'da Cumhurbaşkanı seçecek. (27.03.1992). *Türkiye*.
- Azerbaycan Halk Cephesi Başkan Yardımcısı açıklama yaptı. (17.05.1992). *Türkiye*.
- Azerbaycan'da muhalefet tam demokrasi istiyor. (10.03.1992). *Türkiye*.
- Azeri gençler feryat ediyor bize silah gönderin. (14.03.1992). *Türkiye*.
- Azeri milletvekillerince ihlal edildiği iddia edilen Kars Anlaşmasına yakın takip. (26.03.1992). *Milliyet*.
- Azeri ve Ermeni liderler İran'da bugün buluşuyor. (07.05.1992). *Milliyet*.
- Bakü yönetimi çöktü. (07.03.1992). *Cumhuriyet*.
- Bakü'de Bayram. (17.05.1992). *Türkiye*.
- Başlamış, C. (11.05.1992). Muttalibov içten vuruyor. *Milliyet*.
- Başlamış, C, Beşiroğlu, R. (10.05.1992). Karabağ düştü: Memmedov Türkiye ve İran'dan yardım istedi. *Milliyet*.
- Başlamış, C, Beşiroğlu, R. (13.05.1992). Karabağ, Azerbaycan'ı karıştırdı. *Milliyet*.
- Başlamış, C, Beşiroğlu, R. (14.05.1992). Bakü'de iç savaş korkusu. *Milliyet*.
- Başlamış, C, Beşiroğlu, R. (15.05.1992). Muttalibov yeniden başkan. *Milliyet*.
- Başlamış, C, Beşiroğlu, R. (16.05.1992). Darbeye karşı darbe. *Milliyet*.
- Başlamış, C. (09.06.1992). Halk Cephesi lideri Azerbaycan başkanı. *Milliyet*.
- Batur, N. (01.03.1992). Karabağ'da savaş Bakü'de kavga. *Milliyet*.
- Batur, N. (03.03.1992). Azerbaycan karışabilir Ayaz Muttalibov'un koltuğu tehlikede. *Milliyet*.
- Batur, N. (06.03.1992). Azerbaycan'da iç savaş tehlikesi. *Milliyet*.
- Batur, N. (07.03.1992). Bakü'de beklenen iç politik patlama oldu: Muttalibov istifa etti. *Milliyet*.
- Batur, N. (21.04.1992). Azerbaycan cumhurbaşkanlığı için 11 aday yarışacak. *Milliyet*.
- Batur, N. (11.05.1992). Karabağ'da Ermeni stratejisi. *Milliyet*.
- Berber, A. T. (17.05.1992). Bakü'de bayram Laçin'de kan. *Cumhuriyet*.
- Berber, A. T. (18.05.1992). Ermeniler Laçin'i yakıyor. *Cumhuriyet*.
- Berber, A. T. (20.05.1992). Azerbaycan'a yeni başkan: Kamberov. *Cumhuriyet*.
- Beşiroğlu, R. (25.02.1992). Muhalefet Muttalibov'un istifasını istedi. *Milliyet*.
- Beşiroğlu, R. (06.03.1992). Bakü'de iktidar kavgası. *Milliyet*.
- Beşiroğlu, R. (10.03.1992). Ağır silahları ele geçirmek için Ermenistan'daki füze üstünü bastılar. *Milliyet*.
- Beşiroğlu, R. (13.03.1992). İmdat Ağdam düşüyor. *Milliyet*.
- Beşiroğlu, R. (28.04.1992). Ziyaret öncesi Bakü karışık. *Milliyet*.
- Beşiroğlu, R. (12.05.1992). Şuşa'nın düştüğü kesinleşti: Bakü kan ağlıyor. *Milliyet*.
- Bila, F. (04.05.1992). Türkeş Demirel'in sözcüsü mü. *Milliyet*.
- Bülbül, A. (25.04.1992). Azerbaycan Halk Cephesi lideri iddialı konuştu: Cumhurbaşkanlığı seçimini kazanırım. *Türkiye*.
- Çetin yine Bakü'de. (05.03.1992). *Milliyet*.
- Çınar, Y, Beşiroğlu, R. (12.03.1992). Halk Cephesi Muttalibov'u devirmeyi başardı ama yeni yönetimden endişeli. *Milliyet*.
- Dağlık Karabağ'da kanlı çarpışmalar. (13.03.1992). *Cumhuriyet*.
- Demirel Bakü'de halka hitap edecek. (26.04.1992). *Türkiye*.
- Dünya Müslüman katliamına seyirci Şuşa'da göğüs göğüse savaş. (10.05.1992). *Türkiye*.
- Elçibey en güçlü aday. (18.05.1992). *Türkiye*.
- Ermeniler Şuşa'yı topa tuttu. (09.05.1992). *Türkiye*.
- Ermenistan Karabağ'ı ilhak ediyor. (11.05.1992). *Milliyet*.

Tarih Araştırmaları VI

Halk Cephesi kaygılı. (29.02.1992). *Milliyet*.
Halk Cephesi Azerbaycan'da duruma hâkim. (16.05.1992). *Türkiye*.
Halk Cephesi lideri Elçibey duruma hâkim. (17.05.1992). *Türkiye*.
İsa Kamberov Parlamento Başkanı oldu. (19.05.1992). *Türkiye*.
Kabaklı, S. (12.04.1992). Azerbaycan cumhurbaşkanı adayı ile telefon röportajı. *Türkiye*.
Karabağ Katliamı. (08.03.1992). *Milliyet*.
Karabağ'da şehit olan Azerilerden 30'u daha törenle toprağa verildi.(04.03.1992). *Türkiye*.
Laçın düştü. (19.05.1992). *Türkiye*.
Laçın düştü. (19.05.1992). *Cumhuriyet*.
Laçın'de büyük çatışma. (17.05.1992). *Türkiye*.
Laçın'de kanlı çarpışmalar. (18.05.1992). *Türkiye*.
Mustafa, E. (15.05.1992). Azerbaycan karıştı. *Türkiye*.
Muttalibov istifa etti. (07.03.1992). *Türkiye*.
Muttalibov'a karşı gösteri hazırlığı. (01.03.1992). *Türkiye*.
Pala, E. (09.06.1992). Seçim Azerilerin moralini artırdı. *Cumhuriyet*.
Parlamento Halk Cephesinin talebini reddetti. (27.03.1992). *Milliyet*.
Öge Golt, H. (16.05.1992). Bakü Notları. *Cumhuriyet*.
Öztürkmen, Ö. (05.05.1992). Elçibey mi Memedov mu?. *Türkiye*.
Şuşa'da sokak savaşı. (10.05.1992). *Cumhuriyet*.
Tayyar, Ş. (08.05.1992). Azerbaycan'da iç savaş korkusu. *Milliyet*.
Tayyar, Ş. (13.05.1992). Azerbaycan'da darbe girişimi. *Milliyet*.
Üç Gün Yas. (29.02.1992). *Türkiye*.
Yönetime suçlama. (04.03.1992). *Milliyet*.
Yüzlerce şehit veren Karabağ mücahitleri ant içtiler kurtaracağız. (11.05.1992). *Türkiye*.

2. Telif Eserler

Acaloğlu, A. (2021). Karabağ Sorununu Tarihi Arka Planı ve Kronolojisi. Haydar Çakmak (Ed.), *Dünden Bugüne Karabağ Sorunu* içinde (9-31). Ankara: Yenisey Yayıncılık.
Ahmedov, E. (2017). Ermenistan'ın Etnik temizlik, Soykırım ve Saldırganlık Politikasının Aşamaları. Cavid Kasımlı, İsa Arslan (Der.), *Azerbaycan ve Dağlık Karabağ üzerine Analizler* içinde (73-86). İstanbul: Gündoğan Yayınları.
Aslanlı, A. (2015). *Karabağ Sorunu ve Türkiye Ermenistan İlişkileri*. Ankara: Berikan Yayınevi.
Attar, A. (2005). *Karabağ Sorunu Kapsamında Ermeniler ve Ermeni Siyaseti*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.
Aydemir, Ş. S. (1972). *Makedonya'dan Ortaasya'ya Enver Paşa*, (3). İstanbul: Remzi Kitabevi.
Cabbarlı, H. (2021). Ermenistan Cumhuriyeti'nin Dağlık Karabağ Politikası. Haydar Çakmak (Ed.), *Dünden Bugüne Karabağ Sorunu* içinde (33-114). Ankara: Yenisey Yayıncılık.
Dinç, M. E. (2021). *Kütü'l Amâre'nin Muzaffer Komutanı Halil Kut Paşa*. (İkinci baskı). İstanbul: Kronik Yayınları.
Ekici, Y. (2020). Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği ve Gürcistan'ın Bu Birliğin Üyesi Olmasındaki Yeri. *Uluslararası Uygur Araştırmaları Dergisi*, (15). 158-168. DOI: 10.46400/uygur.732972
İbadov, A. (2007). *Azerbaycan Dış Politikasında Dağlık Karabağ Sorunu ve Ermeni Sorunu: Çözümler, Öneriler*. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi. İzmir.
Kara, A. (2012). *Turgut Özal ve Türk Dünyası*. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.
Keykurun, N. (1998). *Azerbaycan İstiklal Mücadelesinden Hatıralar (1905-1920)*. Ankara: İlke Yayınları.
Mehmetov, İ. (2009). *Türk Kafkası'nda Siyasi ve Etnik Yapı, Eskiçağlardan Günümüze Azerbaycan Tarihi*. Ekber N. Necef, Şamil Necefov (Türkçe Yay. Haz.), İstanbul: Ötügen Yayınları.
Nesibli, N. L. (2021). Rusya'nın Karabağ Siyaseti. Haydar Çakmak (Ed.), *Dünden Bugüne Karabağ Sorunu* içinde (131-142). Ankara: Yenisey Yayıncılık.

Tarih Araştırmaları VI

- Seyyidova, S. (2014). Ermenistan'ın Dağlık Karabağ'ı İlhak Siyaseti (1988-1994). Cavid Kasımlı, Er-tan Efegil (Der.), *Dağlık Karabağ Üzerine Yazılar* içinde (119-137). İstanbul: Gündoğan Yayın-ları.
- Şihaliyev, E. A. (2004). *Kafkasya Jeopolitiğinde Rusya, İran, Türkiye Rekabeti ve Ermeni Faktörü*. Ankara: Natürel Yayınları.
- Şimşir, B. N. (2011). *Azerbaycan*. İstanbul: Bilgi Yayınevi.
- Tosik Dinç, F. (2015). *Ahıska Türkleri (1800-1921)*. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ya-yımlanmamış Doktora Tezi. Elazığ.
- Yeşilot, O. (2008). Türkmençay Antlaşması ve Sonuçları. *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Der-gisi*, (36). 187-199.
- Yıldız Özkahraman, D. (2015). *Hocalı Soykırımı*. İstanbul: Togan Yayıncılık.

BÖLÜM 6

EHL-İ REY VE EHL-İ HADİS AYRIŞTIRMASININ USÛL CİHETİNDEN İMKÂNSIZLIĞI

Ayşegül YILMAZ¹

GİRİŞ

İslam tarihinin ilk beş asrı, başta İslam hukuku olmak üzere, medeniyetin kurucu ilimleri olarak nitelendirilebilecek ilimlerin doğru anlaşılması için, bütün boyutlarıyla inceleme ve araştırma konusu yapılması gereken önemli bir zaman dilimidir. Özellikle hicrî üçüncü yüz yıl sonuna kadar tarih sahnesine çıkmış tüm fırka, mezhep, eğilim ve tarafların ortaya çıkış sebeplerini ve ihtilaf konularını anlamak, İslam hukuk ve düşünce tarihini doğru yorumlayabilmenin, -olmazsa olmaz- ilk adımlarındandır. Hicrî ikinci ve üçüncü yüzyılın önemli ihtilaf manzaralarından biri de Hicaz ve Irak'ta oluşan iki farklı hayat ve fıkıh tecrübesidir. Bu iki farklı yönün fakihlerinin nasıl ve niçin ihtilafa düştüğünü, yöre halkının bu ihtilafa olumlu-olumsuz katkılarını, zâhırde görünen fikhî farklılığın hakiki sebeplerini anlamak, İslâm hukuk teorisi ve pratiği bakımından çok önemli kapılar aralayacaktır.

Bu çalışmanın amacı, Irak (Kûfe) ve Hicaz (Medine) bölgesinde iki farklı fikhî tecrübenin yaşanmasında baş rol oynayan fukahânın, ehl-i hadis ve ehl-i rey şeklinde isimlendirilerek ayrıştırılmasının yanlış olduğunu ortaya koymak, her iki bölgenin icthad metotları arasında zâhiren görünen farkların, onların hadise ya da reye önem vermelerine dayandırılmayacağını ispatlamaktır. Çalışma ayrıca, Ebû Hanife ve ashâbının kendi reyini hadislerden üstün tuttuğu iddialarının asılsızlığını da ortaya çıkarmayı amaçlamaktadır.

Bu amaçları gerçekleştirmek üzere, öncelikle ehl-i rey ve ehl-i hadis nitelmelerine genel bir bakış yapılmış; ardından, bu sınıflandırmayı yapanlar tarafından dile getirilen dört konuda, Irak ve Hicaz fakihlerinin ayrışıp ayrışmadığı incelenmiştir. Rey ve hadis hakkındaki düşüncelerinin, tarafların bu dört meseledeki tercihlerine belirleyici etkide bulunmadığı ispatlandıktan sonra, bu iki bölge arasında gözle görülen fikhî farkların asıl sebepleri de kısaca ortaya konulmuştur. Bu sebepler, yalnız hadis-rey ayrıştırılmasının yanlışlığını ortaya çıkarmakla kalmayıp

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, İslam Hukuku AD., aysegulyilmaz@ibu.edu.tr

KAYNAKÇA

- Abdölmecid, A. M. (1399/1979). *El-İtticâhâtü'l-fıkhiyyeh 'inde ashâbi'l-hadis fi'l karni's-sâlisi'l-hicrî. Mektebetü'l-Hancî.*
- Askalânî, İ. H. (1415). *El-İsâbe fi temyizi's-sahâbe* (C. 1-8). Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye.
- Bağdâdî, H. (t.y.). *Şerafü ashâbi'l-hadis. Dâru İhyâi's-Sünneti'n-Nebeviyye.*
- Bağdâdî, H. (1408). *Nasihatiü ehli'l-hadis. Mektebetü'l-Menâr.*
- Bağdâdî, H. (1421). *El-Fakîh ve'l-mütefakkîh* (2. bs, C. 1-2). Dâru İbni'l-Cevzî.
- Bârhama, A. M. A. (2021). Ta'sîlül-fikhi'l-iftirâdî. *Mecelletü Külliyyeti's-Şeria ve'l-Kânûn*, 1 (23), 639-678.
- Beyhakî, E. B. (1390/1970). *Menâkıbü's-Şâfiî* (C. 1-2). Mektebetü Dâri't-Türâs.
- Buhârî, A. (t.y.). *Keşfu'l-esrâr şerhu Usûli'l-Bezdevî* (C. 1-4). Dâru'l-Kitâbi'l-İslâmî.
- Buhârî, M. b. İ. (1423/2002). *El-Câmi'ü's-sahîh. Dâru İbn Kesîr.*
- Çiftçi, M. H. (2021). *Ehl-i Rey ve Ehl-i Hadisin Fikhi Yaklaşımları. Nizamiye Akademi Yayınları.*
- Damîriyye, O. C. (1417/1996). *Medhal li-dirâseti'l-akîdeti'l-İslâmiyye* (2. bs). Mektebetü's-Sevâdî.
- Dârimî, A. b. A. (1412/2000). *Müsnedü'd-Dârimî (Sünen)* (C. 1-4). Dâru'l-Muğnî.
- Dû, H. (2022). El-İftirâd fi'l-fikh ve devruhû fi dabtu ahkâmî'n-nevâzil ve binâi'l-meleketi'l-fikhiyye. *Mecelletü Abhâs*, 19, 155-177.
- Ebû Dâvûd. (1430/2009). *Sünen* (C. 1-7). Dâru'r-Risâleti'l-Âlemiyye.
- el-Hasen, H. B. (1997). *El-İctihâd bi'r-ra'y fi medraseti'l-Hicâz el-fikhiyye. Mektebetü'z-Zehrâ.*
- Erdem, M. (2006). Ehl-i Sünnet Fıkıh Mezheplerinin Hadis ve Rey Ekolü Olarak Sınıflandırılmasına Eleştirel Bir Bakış. *Dini Araştırmalar*, 8 (24), 73-106.
- Eş'arî, E. H. (1400/1980). *Makâlâtü'l-İslâmiyyîn* (3. bs). Dâru Franz Steiner.
- Ferrâ, E. Y. (1410/1990). *El-Udde fi usûli'l-fikh* (2. bs, C. 1-5).
- Fullânî, S. b. M. (t.y.). *İkâzu himemi üli'l-ebşâr li'l-iktidâ bi-seyyidi'l-muhâcirîn ve'l-ensâr. Dâru'l-Ma'rife.*
- Hacvî, M. b. el-Hasen. (1416/1995). *El-Fikru's-sâmî fi târihi'l-fikhi'l-İslâmî* (C. 1-2). Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye.
- Haçkalı, A. (2003). Ehl-i Hadis-Ehl-i Rey Ayrışması Fikhî mi, İtikâdî mi? *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, 2, 59-68.
- Hâdimî, N. b. M. (1998). *El-İctihâdü'l-makâsîdî* (C. 1-2). Vizârâtü'l-Evkâf ve's-Şuûni'l-İslâmiyye (Kitâbü'l-Ümme Dizisi).
- Hârizmî, M. b. A. (1409/1989). *Mefâtihu'l-ulûm* (2. bs). Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî.
- Humeydân, H. b. A. (1412/1992). el-Medârisü'l-fikhiyye fi asri't-tâbiîn ehlü'l-hadis ve ehlü'r-ra'y: Kırâah nakdiyye fi merâci'i târihi'l-fikhi'l-İslâmiyyi'l-hadise. *Mecelletü Câmîati Melik Suûd*, 4 (1), 71-126.
- İbn Akîl, E. V. (1420/1999). *El-Vâdh fi usûli'l-fikh* (C. 1-5). Müessesetü'r-Risâle.
- İbn Hazm. (1405/1984). *En-Nübzetü'l-kâfiye fi ahkâmî usûli'd-dîn. Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye.*
- İbn Kayyım M. b. E. (1411/1991). *İ'lâmu'l-muvakki'in 'an Rabbi'l-âlemîn* (C. 1-4). Daru'l-Kütübî'l-İlmiyye.

Tarih Araştırmaları VI

- İbn Kuteybe. (1992). *El-Me'ârif* (2. bs). Hey'etü'l-Misriyyeti'l-Âmme.
- İbn Kuteybe. (1419/1999). *Te'vilü muhtelifi'l-hadis* (2. bs). el-Mektebü'l-İslâmî.
- İbnü'l-Mufaddal. (t.y.). *Kitabü'l-erba'in*. Advâu's-Selef.
- İbnü'n-Nedim. (1417/1997). *El-Fihrist* (2. bs). Dâru'l-Ma'rife.
- İsfahânî, E. N. (1394-1974). *Hilyetü'l-evliyâ ve tabakâtü'l-asfiyâ* (C. 1-10). Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî.
- İsferâyînî, Ş. b. T. (1403/1983). *Et-Tefsîr fi'd-dîn ve temyîzi'l-fırkati'n-nâciye ani'l-fıraki'l-hâlikîn*. Âlemü'l-Kütüb.
- Kâdî İyâd. (1419/1998). *Şerhu Sahihi Müslim (İkmâlü'l-mu'lim bi-fevâidi Müslim)* (C. 1-8). Dâru'l-Vefâ.
- Kılıçer, M. E. (1994). Ehl-i Rey. İçinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (C. 10, ss. 520-524).
- Koçinkağ, M. (2017). *Re'y ve Hadis: Fıkıh Düşüncesinde İlk Yöntemsel Ayrışmanın Edebi Kaynaklarına Dâir Bir Analiz* [Doktora Tezi]. İstanbul Üniversitesi.
- Kurtubî, M. b. A. (1384/1964). *El-Câmi' li-ahkâmî'l-Kur'ân* (2. bs, C. 1-20). Dâru'l-Kütübî'l-Misriyye.
- Mâlik b. Enes. (1985). *El-Muvatta'*. Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî.
- Mâlikî ve Fâtıma Lunis, D. (2020). *El-Fıkhu'l-iftirâdî 'inde'l-Mâlikîyye* [Yüksek Lisans Tezi]. Câmiati Ahmed Dirâye.
- Mutâvâ'ah, A. N. (2021). Er-Ra'y ve'l-hadis beyne medreseteyi'l-Hicâz ve'l-İrâk fi'l-karni's-sânî ve'sâ-lisi'l-hicrî. *Mecelletü Külliyyeti's-Şerî'a ve'l-Kânûn*, 23 (2), 1569-1604.
- Müslim. (t.y.). *El-Müsnedü's-sahih* (C. 1-5). Dâru İhyâ 'it-Turâsi'l- 'Arabî.
- İbn Abdilber, N. (1414/1994). *Câmi'u beyânî'l-'ilm ve fadlihî* (C. 1-2). Dâru İbni'l-Cevzî.
- Öğüt, S. (1994). Ehl-i Hadis. İçinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (C. 10, ss. 508-512).
- Özşenel, M. E. (1999). *Sünnet ve Hadisi Değerlendirmede ve Anlamada Ehl-i Rey-Ehl-i Hadis Yaklaşımları ve İmâm Şeybânî* [Doktora Tezi]. Marmara Üniversitesi.
- Serahsî, Ş. (1418/1997). *Usûlü's-Serahsî* (C. 1-2). Dâru'l-Ma'rife.
- Serrâc, M. b. İ. (1423/2002). *Müsnedü's-Serrâc. İdâratü'l-Ulûmi'l-Eseriyye*.
- Silefî, E. T. (t.y.). *El-Meşihatü'l-Bağdâdiyye (Mahtût)* (C. 1-35).
- Şahyar, A. (2011). *Ehl-i Hadis ve Ehl-i Re'y İhtilafları (İbn Ebi Şeybe ve Ebû Hanîfe Örneği)*. Akdem Yayınları.
- Şehristânî, E. F. (t.y.). *El-Milel ve'n-Nihal* (C. 1-3). Müessesetü'l-Halebî.
- Şeybânî, M. b. H. (1403). *El-Hüccce alâ ehli'l-Medîne* (2. bs, C. 1-4). Âlemü'l-Kütüb.
- Temîmî, T. b. A. (t.y.). *Et-Tabakâtü's-seniyye fî terâcimi'l-Hanefiyye* (C. 1-4). Dâru'r-Rifâî.
- Tûfî, N. (1407-1987). *Şerhu Muhtasari'r-Ravda* (C. 1-3). Müessesetü'r-Risâle.
- Tirmizî. (1395/1975). *Sünen* (2. bs, C. 1-5). Mektebetü Mustafa el-Bâbî el-Halebî.
- Urmevî, S. (1408/1988). *Et-Tahsil mine'l-mahsûl* (C. 1-2). Müessesetü'r-Risâle.
- Zehebî, E. A. M. (1408). *Menâkıbu'l-İmâm Ebî Hanîfe ve sâhibeyhi* (3. bs). Lecnetü İhyâi'l-Meâri-fî'n-Nu'mâniyye.
- Zehebî, E. A. M. (1427/2006). *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ'* (C. 1-18). Dâru'l-Hadis.